

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 110 1989

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet

ISBN 91-87666-02-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1990

Sammanstöpningen har varit huvudredaktörens uppgift; den har skett smidigt och utan att man i skärningspunkter eller detaljer kan urskilja enskilda insatser.

Syftet som avgavs redan i ett förord i första bandet, att se litteraturen mot bakgrund av de samhällen författarna ingått i och varit en del av och mot en allmän kulturhistorisk fond har vidmakthållits också i denna del. Det sker först och främst genom ett 40-sidigt inledningskapitel med rubriker av typen: industriell, nationell och social revolution, storstadens scen, pressen, kulturdemokratisering kontra avantgardism, litteratur och marknad, läsningens civilisation genom »läsekabinett» och bibliotek, läsaaktens privatisering i romanens århundrade. Nya genrer som inte alltid fått plats i tidigare översiktsverk prickas in: detektivromanen med Conan Doyle, Dracula med Bram Stoker.

I kvantitet har antalet utgivna skönlitterära böcker under epoken vuxit, förmodligen vida mer än befolkningstalet; siffror saknas. Nya nationallitteraturer på sent etablerade nationalspråk har kommit till, också i Europa. Författarskråets växt har föranlett en koncentration kring de enskilda författarinsatserna i kanske högre grad än i tidigare delar. Med stor fyndighet har författarskapen placerats in under välvalda rubriker. Så har exempelvis realismens roman i England efter en upptakt om Kontraster på drottning Victorias tid fogats in under rubriker som Victorianska ideologier (Carlyle, Ruskin, Darwin, Spencer) och efter separata avsnitt om Dickens och Thackeray, Senvictorianer, Victorianismens undre värld, Fantasiens andra världar (Lewis Carrol, Stevenson, Kipling, James Frazer). Ensam för sig står till sist Främlingen Conrad.

Kunde man i de tidigare delarna av verket med visst skäl klagat över att bildrikedom höll på att ta loven av texten, så gäller anmärkningen inte längre. Bildflödet har reducerats, och antalet färgbilder har inskränkts. Men fortfarande är illustreringen under Hans Hertels överinseende pedagogiskt vald: här fattas varken Freuds berömda patientsoffa från Berggasse eller Johannes IV Jensens motorcykel från 1915 eller det sista fotografiet av Strindberg i snöskymningen i Stockholm.

Med hatten i hand får man emellertid konstatera att denna litteraturhistoria, som helhet bedömd, trots enskilda innovationer, föga skiljer sig från de former vi varit vana vid i Sverige eller i Danmark. Det intresse för texttolkning, som är ett påfallande inslag i senare vetenskapsmiljö, har inte satt djupa spår. De som planlagt och genomfört detta verk förefaller ha varit mera intresserade av »explanation» än av »understanding» för att nu nämna två kategorier som visserligen enligt Paul Ricœur inte utesluter utan dialektiskt förutsätter varandra. Direkta texttolkningar eller tolkningsförslag är sällsynta – man undrar om den hermeneutiska vägen redan dragit förbi i Norden.

Till och med notoriskt »svåra» författarskap som Rimbauds, Mallarmés eller Rainer Maria Rilkes överlämnas okommenterade till läsaren. Den som intet på förhand vet om Duinoelegierna får knappast något besked om vad det rör sig om; Orfeussonetterna inte

ens omnämns. I flera sammanhang möter vi Lou Andreas-Salomé, vilken, som bekant, hade betydelse både för Nietzsche, Rilke och Freud. Här kopplas hon på s. 334 samman också med August Strindberg. Enligt tillfrågad Strindbergsexpertis har denna koppling ingen grund. Men onekligen är perspektivet lockande; vilken ny Indras dotter skulle inte ha kunnat stiga fram ur ett nytt Drömspel efter ett författarmöte med en sådan sällsam kvinna.

För att återgå till fakta och summera. Det är en på information överrik bok. Den får sin karaktär av berättandets flöde och enskilda välturade karakteristiker. Hela den moderna världens litterära historia och förhistoria, fram till första världskriget, passerar i glimtar förbi. Och, det inte minst viktiga: därtill vidgas horisonterna mot främmande världar och världsdelar, som med de krympande avstånden kommit oss allt närmare.

Carl Fehrman

Bernt Olsson och Ingemar Algulin: *Litteraturens historia i Sverige*. Norstedts 1987.

»Var tid kräver sin litteraturhistoria», konstaterar Bernt Olsson och Ingemar Algulin i förordet till sin år 1987 utgivna lärobok *Litteraturens historia i Sverige*. Arbetets närmaste syfte torde vara – ehuru utsagt – att ersätta E. N. Tigerstedts för generationer av universitetsstudenter välbekanta Svensk litteraturhistoria.

De två författarna har avstått från att behandla svensk och allmän litteraturhistoria i ett och samma band; enligt uppgift har Olsson och Algulin tillsammans avslutat också en kommande separat Allmän litteraturhistoria. De har alltså givit upp Breitholz och Hallbergs integrationsidé från Epoker och diktare vilket förhoppningsvis dock icke skall tolkas som ett inlägg i EG-debatten eller i diskussionen om det gemensamma europeiska huset.

Tigerstedt följde i sin framställning en kronologisk mall och lät de enskilda författarpersonligheterna och författarskapen framträda successivt. Enligt förordet i det nya verket har genrer, litterära och kulturella strömningar i högre grad fått bestämma dispositionen av stoffet. Detta stämmer också beträffande Bernt Olssons del av arbetet, där författarbiografierna hänvisats till innerspalterna. Medan Tigerstedt, med sin i detta avseende spartanska läggning, i fjärde upplagan från 1971 avstod från bildmaterial, är den nya litteraturhistorien sparsamt och varsamt illustrerad med bilder i svartvitt, där författarporträtt dominerar.

Bernt Olsson har haft uppgiften att behandla den äldre svenska litteraturen från runstenarnas epok till 1809. Med den eventuella diktning som kan ha funnits i Sverige under forntiden gör han processen kort. Ännu Schück vågade vidlyftiga hypoteser kring den, för Bernt Olsson är den definitivt förlorad. På tal om balladerna omnämner han med viss sympati teorin att flertalet skulle ha tillkommit först efter år 1500. Men han reserverar sig försiktigtvis; en valvmålning i Floda kyrka och insprängda balladcitater i Eufemiavi-

sorna visar dock otvetydigt att enstaka ballader måste ha funnits redan kring år 1300. Den märkliga visan Gamble man behandlas i det avsnitt som har rubriken Reformationstiden. Sedan det visats att ett medeltida ordspråk ingår i en av stroforna och att en annan ströf ord för ord återfinns i en italiensk dikt från 1500-talet – som knappast kunnat vara känd i Sverige – tycks mig sannolikheten störst att dikten har en medeltida förlaga, stammande från den tid, då Albertus Pictor och andra målade livshjulet och Döden med pilar och bäge. Med reformationstidens andliga visa har den i varje fall knappast något att göra.

Av barockens epok är Bernt Olsson en av våra odisputabelt främsta kännare. Hans framställning av tiden från Stiernhielm och framöver är bokens stora tour de force. Om än skriven på en mer glanslös prosa kan den innehållsligt väl mäta sig med Kurt Johannessons och Sven Delblancs motsvarande parti i den senare utkomna Lönnrothska litteraturhistorien. Med överblick över den moderna barockforskningen tecknar Olsson mot europeisk bakgrund den världsbild och livssyn som genomsyrar den svenska stormaktstidens diktning. Han tecknar de olika kulturella miljöerna i tiden och författarnas villkor. Utgående från direkta textcitat karakteriserar han diktverk, diktgenrer och stillägen. Med liknande grepp skildrar han de följande perioderna: upplysningens, rokokons, klassicismens och förromantikens. Bland de av tidigare historiker ibland förbisedda genrererna uppmärksammar han bland annat privatprosan, memoarer, dagböcker och brev, liksom tidens talekonst, den religiösa och profana.

Det är en consensusbild de två författarna syftar till med sin framställning. De »personliga omdömen och värderingar» som Tigerstedt en smula koketterande ber om ursäkt för i förordet till sin litteraturhistoria, har knappast någon motsvarighet i det nya arbetet, heller inga krusprång av typen »Slog Bellman sin fru?» i Delblancs Bellmanskapitel i den nyss nämnda litteraturhistorien. Läsaren blir knappast provocerad; lärobokens nivå av objektivitet har eftersträvat och uppnåtts, förmodligen en fördel i smaksiftningarnas och smakförbiistringens sena 1900-tal. Till intrycket av saklighet bidrar en omsorgsfullt utarbetad bibliografi.

Det tar Bernt Olsson 173 sidor att nå fram från Röksten till romantik. Tigerstedt behövde ytterligare ett trettiotal sidor för samma lopp, men hans sidor var glesare tryckta, och han behövde inte huka sig under några bilder.

Algulin tar vid med den scenväxling som inträffar kring år 1800. Också han inleder med att teckna intellektuella miljöer och tidens nya litterära former och formspråk, innan han går över till att – närmast i en serie successiva porträtt – skildra epokens ledande författare.

Att disponera stoffet efter genrer är erkänt svårare, när det gäller författarskap från och med romantikens tid, då den äldre fasta genreestetikens krav genombrutits. Redan Billeskov Jansen drabbades av bekymmer i romantikdelen i sin efter genrer disponerade Danmarks Digtekunst. Så länge tid och utrymme tillåter, ger den av Algulin valda mer traditionella fram-

ställningsmetoden hygglig utdelning. Exempelvis är den bild han ger av diktaren och människan Tegnér mer levande än den skildring Ingrid Elam givit i den större litteraturhistorien; där dekonstrueras diktaren till en opersonlig manipulatör inom skilda retoriska genrer.

I tidigare verk har Algulin visat sin talang som tolkare av moderna lyriska texter; i boken om Den orfiska reträtten har han dragit upp en intressant linje från romantik till modernism. Här ställs han inför andra och mer svårhanterliga uppgifter. Ännu översiktskapiteln om romantiken och om det moderna genombrottet är välskrivna – sidorna om de nordiska diktare som gått i frivillig exil ger en intressant belysning av den senare epoken. Men stoffrikedomen och namnrikedomen blir honom ibland övermäktiga. Kierkegaard nämns – för att ta ett exempel – aldrig på tal om Brandes, Strindberg, Ibsen eller Hjalmar Söderberg, utan först på tal om sent nittonhundratalet med Encckell och Gyllensten. Flygfärden över de senaste hundra åren har emellanåt förlämnat till alltför snabba och slaphänta formuleringar, som kan tyda på brådska i hanteringen. Brandes lilla skrift om Nietzsche blir en »avhandling»; Nietzsches övermänskliga lära sägs leda till »privatism»; Karl Jaspers bok från tidigt 1900-tal om van Gogh och Strindberg – skriven vid en tidpunkt då varken Strindbergs brev eller Ockulta dagboken var tillgängliga – återopas för den psykiatriska diagnosen; Levertin tituleras kulturredaktör; hans och Heidenstams lilla pamflett Pepitas bröllop parallelliseras förbryllande med Markalls sömnlösa nätter.

På de svåraste proven ställs Algulin när han har att på någon sida eller några rader karakterisera komplicerade författarskap från vårt eget århundrade. De långa, vindlande meningarna, där det ena adjektivet får reducera eller rentav upphäva innebörden i det andra ger ställvis suddiga helhetsbilder. Sanningsenligt skall då sägas, att Tigerstedt hade att kämpa med liknande stilistiska svårigheter i sina snabbkarakteristiker; också i hans översiktsverk är bokens tidigare partier att föredra framför de senare. Men det finns fall, där Algulin som porträttör överträffar sin föregångare; exempelvis är hans nyanserade Heidenstambild överlägsen Tigerstedts i tonen mäsrande.

Rätteligen borde den Olsson-Algulinska litteraturhistorien i fackpressen ha bedömts av någon som prövat eller får anledning att pröva läroboken i akademisk undervisning. Den professor emeritus, som här – faute de mieux – erhållit uppdraget att recensera den – får aldrig chansen att tentera någon annan än sig själv på bokens innehåll.

Däremot vågar han, till sist, ställa frågan, om kanske tiden framemot år 2000 är inne för att låta en ny generation av litteraturvetare pröva att i tre separata delar skriva den svenska lyrikens, den svenska romanens och det svenska dramats litteraturhistoria. Kanske kan då en genomförd textcentrerad genrehistoria bli möjlig, av det slag som föredret till det Olsson-Algulinska verket tycks förebåda.

Carl Fehrman